

1. תיעודון

ביטאון האגודה הישראלית לתיעוד בעל פה

15 בינואר 2003

י"ב בשבט תשס"ג

דבר העורך

התיעוד בעל פה הוא ליקוט פיסות מידע על העבר ושימורם למען העתיד. הוא משמש ככלי עזר בתחומי מחקר שונים במדעי הרוח והחברה, אך גם מהווה אמצעי לשחזור היסטוריה אישית, משפחתית או קהילתית במטרה להנציח זיכרונות ולהנחילם לדורות הבאים. השימוש באמצעים טכנולוגיים חדשניים הופך את התיעוד בעל פה למקור לא אכזב לא רק ליצירה הכתובה, אלא גם להצגה אור-קולית או וירטואלית של בעל הזיכרון.

לכאורה, כל מי שניחן בסקרנות ומכשיר הקלטה יכול להיות מתעד בעל פה. אולם עבודה בלתי אחראית מעוררת ספקות חמורים לגבי אמינות הזיכרון או מהימנות המראיין או המרואיין. מתעוררות גם שאלות לגבי גבולות המותר בשימוש בחומר - הן מבחינה משפטית והן מבחינה מוסרית. המסקנה היא שהתיעוד בעל פה הוא מקצוע הדורש הכשרה ומיומנות, ומחייב גיבושם של עקרונות וכללי התנהגות.

האגודה הישראלית לתיעוד בעל פה, שנוסדה ב-2001, נועדה לספק את צורכיהם של המראיינים, המרואיינים והציבור הרחב - המחפש בתיעוד בעל פה מקורות למחקר או חומר גלם ליצירה בתחומים שונים. "התיעודון" - שזהו גיליונו הראשון - ישמש כבמה לדיון בבעיות מקצועיות, מסגרת לדיווח על פרויקטים ומאגרי מידע בארץ ובעולם, ביטאון לפעולות האגודה ו"לוח מודעות" לתקשורת בין החברים. תכיפות פרסומו של התיעודון תלוי בכמות החומר שתגיע למערכת ובכספים שיעמדו לרשותנו, אך בשלב ראשון התוכנית היא לפרסם את הביטאון פעמיים בשנה (בינואר וביוני). פרסומו של התיעודון, כמו קיומה של האגודה הישראלית לתיעוד בעל פה, תלוי ברצונם הטוב של אלה החושבים שכדי לתמוך יש גם לשאת בעול. אני מקווה שגם אתם, הקוראים דפים אלה, נמנים עליהם.

האגודה הישראלית לתיעוד בעל פה

ע"ר 58-038-066-5

הוועד המנהל:

פרופ' דב לוי, יו"ר

אורי אלגום

ד"ר משה מוסק

נרי אראלי

מרגלית בזירנו

העורכת: ד"ר מרגלית בזירנו

חברי ועדת הפרסום:

גבי איריס ברלצקי

מר נמרוד דרורי

גבי צביה טובי

גבי אביבה לימון

גבי רינה מללי

ד"ר יהודית רייפן-רוני

מזכירת המערכת: ריקי גרתי

כתובת המערכת:

המדור לתיעוד בעל פה,

המכון ליהדות זמננו ע"ש אברהם הרמן,

האוניברסיטה העברית, ירושלים 91905.

msbejar@mscc.huji.ac.il

מטרות האגודה:

1. עידוד וטיפוח פרויקטים לתיעוד בעל פה במטרה ליצור מקורות מגוונים ומהימנים למחקר היסטורי, בתחומים שונים של מדעי הרוח והחברה.
2. עידוד יצירת תיעוד בעל פה בקרב מגזרים שונים של האוכלוסייה בישראל שיש בו תרומה לשימור הזיכרון הקולקטיבי.
3. טיפוח התאום בין הגורמים העוסקים בתיעוד בעל פה ויצירת מאגר מידע מרכזי ממוחשב של מכלול הראיונות שנערכו בארץ.
4. גיוס כספים לתמיכה בפרוייקטים ייחודיים הראויים לתיעוד בעל פה.
5. העלאת רמת העוסקים בתיעוד בעל פה באמצעות הכשרה מקצועית של מתעדים.
6. גיבוש נוהלי עבודה מקובלים לתיעוד בעל פה כולל קביעת כללים אחידים למינוח ומפתוח נושאי.
7. טיפול בהיבטים המשפטיים של התיעוד בעל פה.
8. מתן עידוד וסיוע בשימור תיעוד בעל פה.
9. הפצת מידע בתיעוד בעל פה והגברת המודעות הציבורית לנושא.
10. קיום קשרים מקצועיים עם מוסדות וגורמים בחו"ל העוסקים בתיעוד בעל פה, בעיקר בנושאים יהודיים.

פיצד "גיליתי" את התיעוד בעל-פה / דב לוין

כמי שזכה בשעתו לקבל מפי ד"ר ג'פרי ויגודר ז"ל, ראש המדור הראשון לתיעוד בע"פ באוניברסיטה העברית, (ספק בצחוק ספק ברצינות) את התואר "זקן המראיינים בתיעוד בע"פ", מצאתי לנכון להביא בפני קוראי ה"תיעודון" מס. 1 את סיפור המעשה ששימש לו מעין רקע היסטורי לקביעה זו.

והמעשה שהיה, כך היה: בסוף שנות ה-50 חברי לנשק (ביחידת פרטיזנים באזור וילנה) צבי בראון (לימים פרופ' בפילוסופיה) ואני שקדנו על חקר קורותיה של אותה יחידה לוחמת שצמחה מתנועת מחתרת בגטו קובנה שבליטא. מחמת ניתוק מהמקורות (והימים ימי "מסך-הברזל") נאלצים היינו למצות ביתר-שאף את המידע מפי אותם הלוחמים שכבר הגיעו אז לישראל. מה לשאול - ידענו, ואיך לשאול - למדנו קורטוב משיעורי האנתרופולוגיה והסוציולוגיה באוניברסיטה.

וכאשר פבדה העבודה מבחינה טכנית ו"נשברו האצבעות" מרוב כתיבה זכינו לקבל ממוסד יד-ושם מכשיר אמריקאי מסורבל שנקרא דיקטופון ושהעביר את קולות המראיינים שלנו על תקליטים של פלסטק, ואותם היו מפענחות ומתמללות בעמל רב, הפקידות ביד ושם.

• ככל הנראה היה זה תקדים מעשי ראשון במישור האקדמיה בארץ, מכל מקום יום אחד בהיר הזמין את עצמו אלינו פרופ' משה דייניס (המייסד וראש המכון ליהדות זמננו) ביחד עם המרצה הבכיר במכון זה ד"ר שאול אש כדי להתרשם מטיב פעילותנו זו. ברוב התלהבותו פסק פרופ' דייניס באנגלית: Oh Boy! It is Oral History

• אם להגיד את האמת, הרי שלא זו בלבד שלא הפרנו מושג זה, אלא גם היינו נבוכים משום הקונוטציה של המושג בפסיכולוגיה [השלב האורלי] בעניין ההתפתחות הראשונית של הילד. (המבין יבין...)

• ואז הובהר לנו בעליל שהמדובר בשיטה חדשה להשגת תיעוד-חי שפותחה באוניברסיטת קולומביה בידי פרופ' ALAN NEVINS בעקבות המצאת הרשם-קול. שיטתו התבססה בין היתר על ההנחה, שרוב האנשים שעשו היסטוריה ו/או תרמו משמעותית לתרבות ולחברה האנושית - נפטרים מהעודט מבלי להשאיר תיעוד ראוי לשמו לדורות הבאים.

• אין תימה שהתיעוד בע"פ הפך בין-היתר גם לאחד הכלים העיקריים בחקר התרחשויות שונות ופרשיות עלומות של היהודים במלחמת-העולם השנייה ובפרט בשואה הגדולה ולאחריה. והיה זה רק טבעי שהפעילות האקדמית הראשונה בישראל היוצרת חומר מרואיין וגם מסתייעת בו, קמה במסגרת מדור מיוחד בתוך המכון ליהדות זמננו, וכמנהלה הראשון מינה פרופ' דייניס את איש האשכולות והמומחה העולמי ביודאיקה - ד"ר ג'פרי ויגודר.

• בברכת שניהם הוזמנתי מניה וביה להצטרף לפעילות השוטפת של המדור לתיעוד בע"פ, ובמשך השנים זכיתי לראיין כ- 700 איש ואישה, מימצאי ראיונות אלה תרמו לא במעט לשורה ארוכה של ספרים ומאמרים וכמובן לעבודת הדוקטור שלי - הראשונה במכון (1971) - שהסתמכה בחלקה הניכר על חומר ראיות מפי מאות אנשים שראיינתי. ולא בכדי ישב-ראש בטכס הענקת התואר שהתקיימה באולם הסינאט, פרופ' דייניס ששבע נחת לאור הגשמת חזונו. ייתכן שכבר אז ראה בעיני רוח את מאה הדוקטורים וכ-300 המוסמכים שהניב המכון מאז.

עקרונות ונהלי עבודה של מתעדים: דוגמת האגודה האמריקנית

האגודה הישראלית לתיעוד בעל פה הציבה לה למטרה להעלות את רמת העוסקים בתיעוד בעל פה ולגבש נהלי עבודה מקובלים. הילה קלור ליקטה מן האינטרנט דוגמאות מן הנעשה באגודות לתיעוד בעל פה ברחבי העולם. בחרנו להביא בפניכם כמה מן העקרונות שמפיצה ה- Oral History Association - האגודה האמריקנית לתיעוד בעל פה. אגודה זו, שנוסדה ב-1967, פועלת לקידום הרמה המקצועית של המראיינים באמצעות קווי הנחיה, המותאמים מדי עשור לצרכים המשתנים של התחום. ב"עקרונות וכללים של האגודה לתיעוד בעל פה" מפורטות הנחיות הנוגעות לאחריות כלפי המרואיין, אחריות כלפי הציבור והמקצוע וכן אחריות הארכיונים והמוסדות המממנים. הקטעים שלהלן מתורגמים מתוך האתר של OHA באינטרנט:

<http://omega.dickinson.edu/organizations/oha/EvaluationGuidelines.html>

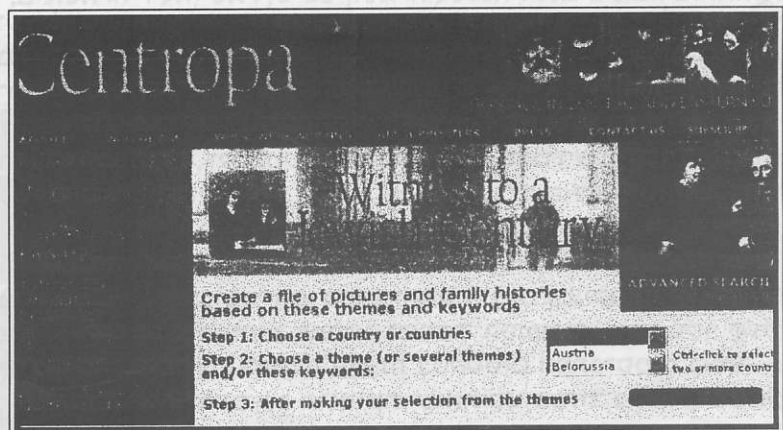
אחריות כלפי המרואיינים:

1. יש ליידע את המרואיינים בדבר המטרות והנהלים של התיעוד בעל פה בכלל, וכן של המטרות והשימוש הצפוי בפרוייקטים שלהם הם תורמים.
2. יש להביא לידיעת המרואיינים על הזכויות ההדדיות שבתהליך התיעוד בעל פה, כגון העריכה, ההגבלות על נגישות לחומר, זכויות יוצרים, שימוש קודם, תמלוגים, וכן הסידור הצפוי של התיעוד וכל צורות הפצתו, כולל אפשרות של תפוצה אלקטרונית.
3. יש להביא לידיעת המרואיינים שהם יתבקשו לחתום על legal release (מסמך המתיר שימוש בחומר). הראיונות יישארו חסויים עד אשר המרואיין ייתן את אישורו לשימוש בהם.
4. מראיינים צריכים להיזהר מפני הבטחות למרואיינים שלא יוכלו למלא, כגון הבטחת פרסום ושליטה על השימוש בראיונות לאחר שיהפכו נחלת הציבור. עם זאת, יש לעשות את מירב המאמצים במלוא ההגיונות שבכל השימושים בעתיד יכבדו את רוח ההסכם עם המרואיין.
5. יש לנהל את הראיונות בהתאם להסכמים הקודמים שנעשו עם המרואיין, והסכמים אלה יש לתעד בזיכרון דברים.
6. המראיינים צריכים לפעול להשגת איוון בין מטרות הפרוייקט וזווית הראייה של המרואיינים. עליהם להיות רגישים לרב-גוניות החוויות החברתיות והתרבותיות ולהשלכות של גזע, מין, מעמד, אתניות, גיל, דת ונטייה מינית. עליהם לעודד מרואיינים להגיב בהתאם לסגנון והשפה שלהם ולהתייחס לבעיות שמשקפות את מה שמעניין אותם. על המרואיינים לחקור את כל תחומי המחקר המתאימים ביחד עם המרואיין ולא להסתפק בתשובות שטחיות.
7. המראיינים צריכים להיזהר מפני ניצול אפשרי של מרואיינים ולהיות רגישים לאופן שבו עתידים לעשות שימוש בראיונות שלהם. על המראיינים לכבד את זכויות המרואיינים לסרב לשוחח על נושאים מסוימים, להגביל את הנגישות לראיון, או במקרים קיצוניים אפילו להישאר אנונימיים. על המראיינים להסביר אפשרויות אלה למרואיין.
8. על המראיינים להשתמש בצידוד ההקלטה הטוב ביותר שבהישג ידם, על מנת לשעתק את הקול של המרואיין, ובמקרים המתאימים גם צלילים ומראה.
9. בהתחשב בהתפתחות המהירה של טכנולוגיות חדשות, יש להביא לידיעת המרואיינים את היקף השימוש הפוטנציאלי בראיונות.
10. יש לנהוג בהגיונות להבטחת השימוש בהקלטות ובתמלילים לפי המילה והרוח של ההסכם עם המרואיין.

אלבומים משפחתיים ותיעוד בעל פה - יהודי מרכז ומזרח אירופה הפרוייקט של Centropa באינטרנט / מרגלית בז'רנו

אדוארד סירוטה הוא עיתונאי וצלם יהודי אמריקני המתגורר מזה כ- 18 שנה באירופה ומתעד את החיים היהודיים תחת השלטון הקומוניסטי ובעקבותיו. את פרי עבודתו הוא הציג בתערוכות צילומים, בספרים ובסרטים תיעודיים. לאחרונה הוא יזם את הקמתו של פרויקט רחב ממדים השואף לתעד את זיכרונותיהם של יהודים שחיו במאה ה- 20 בכל ארצות מזרח ומרכז אירופה באמצעות האלבומים המשפחתיים והסיפורים האישיים. לשם כך הוא הקים עמותה בשם CENTROPA הנתמכת על ידי ממשלת אוסטריה וקרנות שונות התורמות לשימור ההיסטוריה והתרבות היהודית. כל החומר, בפרוייקט הנקרא Witness to a Jewish Century עובר עריכה ועומד לרשות הציבור הרחב באמצעות אתר באינטרנט. המטרה היא לאפשר לכל מי שמעוניין להשתמש באופן חופשי בצילומים ובסיפורים האישיים. ניתן להגיע לאתר לפי הכתובת: www.centropa.org

כל מי שיגלוש באתר עשוי למצוא תמונות מעניינות ונוגעות ללב, סיפורי חיים מרתקים של יהודים ששרדו את השואה והמשטר הקומוניסטי, כתבות על טיולים במזרח או מרכז אירופה וכד'. אולם מה שמעניין אותנו כעוסקים בתייעוד בעל פה הוא לא רק המוצר הסופי העומד לרשות הציבור, אלא מידע על שיטות איסוף החומר ועיבודו. על אלה למדתי בסמינר שהתקיים לאחרונה בסנט פטרבורג, ואני רוצה לחלוק אתכם את רשמיי.

למרות שמדובר בפרוייקט חדשני ויומרי למדי, הצוות הקבוע מצומצם, והוא פועל תוך ניצול מירבי של תקשורת דיגיטלית, ובכך מונע ביורוקרטיה מיותרת. המרכז האדמיניסטרטיבי של centropa נמצא בווינה, ועובדים בו: סירוטה - שהוא המנהל והרוח החיה של הפרוייקט, מנהלת אדמיניסטרטיבית ומרכז החומר החזותי האחראי על האתר באינטרנט. בבדפשט יושבות שתי המרכזות של התייעוד בעל פה, שהן סטודנטיות לדוקטורט המתמחות בהיסטוריה של יהודי הונגריה. הן מדריכות את המראיינים בארצות השונות ואחראיות על סיפורי החיים המתפרסמים באתר.

בכל אחת מן הארצות מופעל צוות מקומי שאופיו שונה ממקום למקום. עד כה ישנם מראיינים ב- 11 מדינות במזרח ומרכז אירופה, והמטרה היא להגיע ל- 16. הצלחת הפרוייקט בכל אחת מן הארצות תלויה במציאת מרכז מקומי שיוכל להפעיל צוות של מראיינים, והתנאים שונים ממקום למקום. אחת ההצלחות היא אוקראינה, שבה מרכזי הפרוייקט הם חלק מצוות של המכון להיסטוריה יהודית; לעומת זאת בפולין טרם נמצאו האנשים המתאימים. העבודה המוטלת על המראיינים היא רבה, והם למעשה עמוד התווך של כל הפרוייקט.

עבודת המראיין כוללת את איסוף התמונות מן האלבום המשפחתי, עריכת ראיון אישי, מילוי מסובך למדי של פרטים לצורך עיבודם במחשב ועריכה של סיפור חיים. ניתן לחלק את העבודה לפי הנושאים הבאים:

התצלומים: בביקור הראשון בבית המרואיין נדרש לשכנע אותו (או אותה) להעמיד צילומים מתוך אלבום התמונות המשפחתי לרשות centropa, תוך הבטחה משפטית של שימוש חופשי בתמונות על ידי הציבור (ללא תשלום תמורת זכויות היוצרים). ישנו הסכם כתוב שעל המרואיין לחתום עליו. בחירת התמונות נעשית במשותף, אולם המראיין מתבקש לבחור את התמונות העשויות להיות בעלות משמעות היסטורית. על כל תמונה עליו לקבל מידע מפורט ככל האפשר באשר למקום, לזמן ולנסיבות שבהן היא צולמה, ובמידת האפשר לכלול בראיון את סיפורה של התמונה. המראיין שואל את התמונות מן המראיין למשך 24 שעות ודואג לסרוק אותן בידי סורק מומחה ולהחזירן לבעליהן.

הראיון האישי: הפרוייקט מעמיד לרשות כל מראיין חוברת הדרכה, הכוללת שורה של שאלות - על ההיסטוריה המשפחתית, על כל בני המשפחה לשלוחותיה (חומר שיכול לשרת מחפשי גניאלוגיות), זיכרונות מן השלבים השונים בחיים - לפני השואה, במהלכה ואחריה. הפרוייקט איננו מתמקד בשואה אלא בחיים היהודיים. למעשה, כל מראיין חופשי לבנות את הראיון כראות עיניו, בהתאם להיסטוריה המקומית ואישיותו של המרואיין. הראיון איננו מוגבל בזמן, וניתן לערוך אותו בהמשכים - על פי ערכו של הסיפור. הראיון מוקלט ברשמקול בשפת המקום (רוסית, ליטאית, צ'כית וכו'), ולאחר מכן הוא נשלח לתמלול.

מילוי טפסים: המראיינים מצוידים ברשימה ארוכה של שאלות על המרואיין שעליהם למלא ביחד אתו, ולדווח על כך באמצעות האינטרנט. בחומר זה כלולות כל מילות המפתח - על אישים, מקומות ועניינים - והוא חשוב ביותר לקיומו של מאגר המידע הצפוי להקיף אלפי ראיונות.

עריכת הראיונות: המראיינים נתבעים לערוך כל ראיון בצורת סיפור חיים שבו משולבים קטעים מן הטקסט המקורי של הראיון עם רשמיו של המראיין. התוצר הסופי הוא מעין כתבה עיתונאית - ותוכלו לבדוק את החומר בעצמכם. המראיינים מכינים את החומר בשפתם, החומר מתורגם לאנגלית ונשלח לעורכות בבדפשט. תפקיד העורכות לבדוק את התוכן מבחינת התאמתו לפרסום, אך גם לבדוק שמא נפלו שגיאות היסטוריות.

הסמינר שהתקיים בנובמבר בסנט פטרבורג נועד להכשרת מראיינים מרוסיה, אוקראינה ומן הארצות הבלטיות, והוא העלה כמה בעיות שהתעוררו במהלך העבודה. מכיוון שהפרוייקט הוא עדיין בראשיתו, המרכזים מוכנים לשקול את דרכי עבודתם וללמוד מן הניסיון. לסמינר הוזמן פרופי מרדכי אלטשולר מן המכון ליהדות זמננו של האוניברסיטה העברית בירושלים, שהוא מומחה לתולדות יהודי רוסיה, בעיקר בתקופת השלטון הסובייטי. בדיונים עלה הצורך להעמיק את הידע ההיסטורי של המראיינים, ולהתמקד יותר בתהפוכות שעברו על המרואיינים מאז השואה מאשר בסיפורי הילדות הרחוקים. התבררו המגבלות של שאלון מוכן, המקיף את כלל הארצות שההיסטוריה שלהן איננה אחידה וההבדלים בין הדימוי על החיים היהודיים מרחוק ומקרוב.

כמו בכל פרוייקט רחב יריעה, המראיינים אינם זהים ברמתם ובכישוריהם. הסתבר שיש אנשים (בעיקר מבוגרים) בעלי ידע ויכולת לראיין, אך מתקשים במילוי הטפסים המסובכים, בשימוש במחשב ובעיבוד הסיפורים. גורם נוסף שעלה לדיון הוא הצורך בפיקוח אקדמי על רמת החומר המתפרסם באתר למניעת טעויות בטקסטים המתפרסמים באתר. מאגר המידע ההולך ומוקם בהדרגה כולל את הטקסטים המקוריים של הראיונות, שיאוחסנו בעתיד בארכיון מקצועי ויעמדו לרשות חוקרים, ביחד עם חומר חזותי רב ערך המהווה מוזיאון וירטואלי - ראשון מסוגו בעולם.

סיפור קצר על תולדות הקמתו של הארכיון ע"ש טוביהו באוניברסיטת בן-גוריון בנגב / אביבה לימון

לכל ארכיון שנוסד על ידי מוסד או גוף ציבורי כלשהו יש סיפור משלו. הסיפורים האלה בדרך כלל דומים זה לזה: הם מציינים מתי נוסד הארכיון, מי היה יוזמו, איפה היה ממוקם וכו' ובעיקר מה היו המטרות הספציפיות שלו. ברשימה זו ברצוני להתייחס למטרות שמאפיינות את הארכיון ע"ש טוביהו, אך גם אני לא אוכל להימנע מלמסור מספר פרטים על תולדות הקמתו.

הארכיון ע"ש טוביהו נוסד בחודש ספטמבר 1975 ביוזמתו של דוד טוביהו ז"ל, ראש עיריית באר-שבע הראשון, שבזמן יסוד הארכיון מילא תפקיד בכיר באוניברסיטת בן-גוריון. כשלושה חודשים אחרי הקמת הארכיון - בחודש נובמבר 1975 - נפטר טוביהו. משרדי הארכיון היו ממוקמים בבניין האוניברסיטה, אך בהתחלה הוא פעל כיחידה נפרדת עצמאית. מימונו הגיע ממספר מוסדות בעיר: האוניברסיטה, משרד הפנים, ההסתדרות הכללית ועיריית באר-שבע. מלבד המקורות האלה הוקמה בשנת 1980 עמותה, שמטרתה הייתה איסוף כספים למען הארכיון. העמותה הפסיקה לפעול בראשית שנות ה-90, ובשנת 1992 סופח הארכיון כחלק אינטגרלי לספריית האוניברסיטה ע"ש זלמן ארן.

כמנהל הארכיון הראשון נתמנה ד"ר יהושע בראון, שהתחיל את עבודתו בשנת 1977 וממשיך לנהל אותו עד היום הזה. הודות לידע המקצועי שלו ובמסירותו הוא העשיר את גנזי הארכיון בחומר תיעודי רב ומגוון שתרם רבות להתפתחותו.

מטרת הארכיון, כפי שהוגדרה על ידי מקימיו היא: "תיעוד תולדות ההתיישבות והעשייה הציונית בנגב" אלא שהשם הזה אינו נותן תמונה ברורה, מהו היקף "העשייה הציונית" בנגב ואינו ממצה את התחומים המגוונים של העשייה הזאת. ואילו הארכיון שלנו מטפל וחודר לכל מגוון התחומים הללו ובוזה ייחודו. התחומים האלה, שמדובר בהם בהמשך, משמשים בשבילנו מקור בלתי נדלה למאגר חומר תיעודי רב ואנו מגיעים אליו על ידי כל הטכניקות והאמצעים המקובלים כגון: איסוף, מיון וגניזת עיתונים, חוברות, ספרים, צילומים, מפות, עזבונות אישיים, ובעיקר מה שמעניין אותנו לצורך רשימה זו הוא חומר מגוון, ממקור ראשון - לתיעוד בעל-פה.

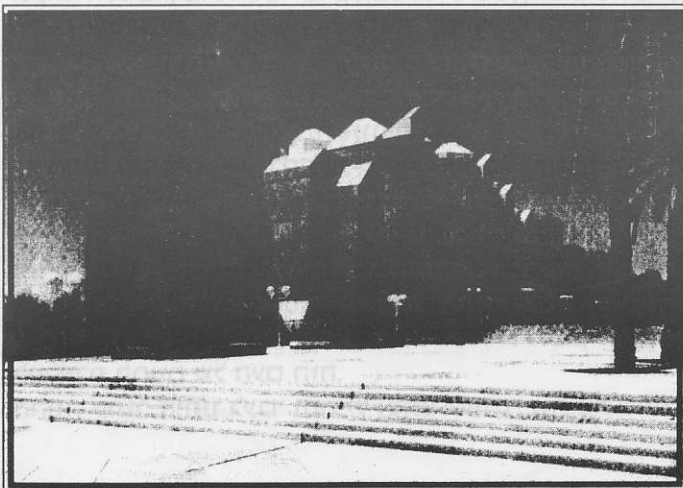
וכדי לסבר את האוזן הנני מונה להלן את תחומי התיעוד בעל-פה שאנו מטפלים בהם:

1. **ההתיישבות החקלאית בנגב:** קיבוצים, מושבים, היאחזויות וכו' (שיחות אישיות ורבי-שיח עם המתדיישים הראשונים).
2. **המוסדות הציבוריים הראשונים שפעלו בנגב:** הסוכנות, הקק"ל, קרן היסוד, מקרקעי ישראל ועוד (ראיונות אישיים עם הפעילים הראשונים).
3. **בטחון ישראל:** כל מלחמות ישראל לשחרור הנגב והגנתו בכל התקופות (סיפורים אישיים מפי מפקדים, קצינים וחיילים).
4. **התעשייה ומפעלים אחרים בנגב:** מפעלי תעשייה בכל רחבי הנגב, בקיבוצים, במושבים, בערים והמפעלים הציבוריים הגדולים כגון: מפעלי ים המלח, מפעלי האשלג, המכון לחקר הנגב, מפעלי תובלה, חברת החשמל, חברת מקורות, המוביל הארצי וכו'.
5. **מוסדות בריאות שבנגב:** (כולל הבדואים) בתי החולים, מרפאות, רופאים, אחיות (סיפורים אישיים).
6. **בטחון פנים:** המשטרה, משמר הגבול - מפקדים ראשונים (סיפורים אישיים).
7. **בתי משפט:** פריסת בתי המשפט בערי הנגב - שופטים ראשונים (סיפורים אישיים).
8. **מוסדות חינוך:** בתי ספר יסודיים, תיכונים, האוניברסיטה והמכללות, מורים ומנהלים ראשונים (סיפורים אישיים).
9. **הבדואים בנגב:** תעסוקה, חינוך, רפואה, בעיות המים, מעמד הנשים (סיפורים אישיים).
10. **התחום המוניציפאלי:** המושל הראשון בב"ש, ראשי העיר הראשונים, עיירות פיתוח (סיפורים אישיים).

עד היום תועדו כ- 550 אירועים היסטוריים שונים

כ- 100 רבי שיח

כ- 450 ראיונות אישיים

ב"ש - אוניברסיטת בן גוריון בנגב
הבנין הראשון בצד שמאל - הספרייה
הבנין השני (רוחק יותר) - מדעי הרוח והחברה

ב"ש - הקמת שכונה א' (השכונה הראשונה) 1950

המראיינים הראשונים בארכיון היו: חדווה סגל, הילה טל וששון בר צבי (1977-1985). בשנת 1988 הצטרפתי גם אני כמתעדת בעל-פה וממשיכה לעבוד כמראיינת בהתנדבות עד היום הזה (15 שנים). השתלמתי בקורס השנתי למראיינים במדור לתיעוד בעל-פה באוניברסיטה העברית בירושלים, ולמדתי את "תורת הראיון" במסגרת לימודי לתואר B.A. בחוג למנהל החינוכי באוניברסיטת בן-גוריון בנגב. בשנת 1991 נכנסה לארכיון כמראיינת מתנדבת דבורה זלץ; עזבה בשנה האחרונה מסיבות בריאותיות. בסוף שנת 1999 נכנסה לארכיון כמראיינת מתנדבת מגדה ברנע, גם היא בוגרת הקורס לתיעוד בעל-פה בירושלים.

לסיכום: הארכיון עדיין צעיר וקטן בהשוואה לארכיונים ציבוריים גדולים, שנוסדו עם קום המדינה ולהם חומר עשיר ומגוון.

אבל אנו רואים את עבודתנו כעבודת קודש וכאתגר חשוב, כי הנגב עתידו עוד לפניו והעבודה מרובה !

הכותבת עובדת כמראיינת מטעם הארכיון ע"ש טוביהו

מה אומר לי התיעוד בעל-פה / רינה מללי

ספור חיים אישי, של התנסויות, זיכרונות, חוויות ומחשבות הופכים את המאורעות ההיסטוריים לסיפור אנושי. ואני חושבת שיש בתיעוד כל כך הרבה מרכיבים של החיים: שמחה ועצב, פחד ואומץ, אמונה וכפירה, אהבה ושנאה, תקווה ואכזבה, מזל וחוסר מזל, הצלחה וכישלון, הגינות ורמייה, הצלה ואבדון, מאמץ והקרבה, חמקנות וניצול הזדמנויות וחיים שנמשכים. כל תקופה והעדויות המייחדות אותה. כל קצה בתבל שאליו הגיעו יהודים הוא סיפור אנושי בפני עצמו. כל עדה וכל תרבות נושאת עמה אמונות ומסורות שנשזרות בחייהם של האנשים מילדות ועד בגרות. בכל מהלך היסטורי שחרץ גורלות של עמנו ושל עמים אחרים עלה הסיפור האישי של המנהיג ושל אנשים מהשורה שהפך את כותרת האירועים למובנת ונוגעת ללב.

כל ניתוח היסטורי, שיתבסס על סיפור חייהם, מחשבותיהם והמסרים השונים, יהיה בעייתי וידרוש מחקר מעמיק בסופו של דבר הוא יהיה אנושי, ייחודי וידבר אל לב הקוראים. תיעוד הוא אוצר גדול ויקר שניתן לדלות ממנו אין סוף פרטים שישפכו אור על אפולולית השכחה. ויש מי שמספר את סיפורו כזיכרון, כצוואה ומסר לדורות הבאים. אני חושבת שהאוספים התיעודיים בארכיונים ובמוסדות ההנצחה הם סיפורי אחינו בוני המדינה, המתיישבים, החלוצים, ניצולי השואה, לוחמי המחתרות וצה"ל, העולים מכל קצווי העולם, יהודי ברה"מ לשעבר ומזרח אירופה, העלייה שלא תאמן מאתיופיה וכל מי שתרם ותורם את חלקו למלאכת החיים של העם הזה.

ההווה קושר אותנו לעבר ומוביל אותנו לעתיד. וזה מה שאני יכולה לחשוב על התיעוד.

ממדף הספרים

ספרים חדשים המבוססים על תיעוד בע"פ

1. כמסיח לפי תומו, יחיאל שיינטוך, הוצאת בית לוחמי הגטאות ומכון סדן.

בימים אלה יצא לאור הספר: כמסיח לפי תומו - שיחות עם יחיאל די-נור (ק.צטניק) מאת יחיאל שיינטוך מהחוג ללשון וספרות יידיש באוניברסיטה העברית בירושלים, בהוצאת בית לוחמי הגטאות ומכון דב סדן. במרכז הספר כארבעים פרוטוקולים של שיחות שקיימו השניים במשך שבע השנים האחרונות לחייו של הסופר. שיחות אלה באמצעות הטלפון ובחילופי מכתבים מהוות סוג מיוחד במינו של תיעוד בעל פה. דברי הסופר נדפסו בהדגשה מיוחדת, ויחיאל שיינטוך מלווה אותם בהסברי רקע והערות שגרשמו בגוף הפרוטוקול מיד עם תום כל שיחה. לפרוטוקולים ולמכתבים נוספו תעודות נדירות מארכיונים פרטיים וציבוריים שעניינן נדון לפי השיחות. לטקסט הפרוטוקולים צורפו הערות המבהירות עניינים שעלו בחילופי הדברים בין החוקר לסופר, עניינים הדורשים הסבר.

עדותו של יחיאל די-נור על 30 שנה כסופר היא מרכיב חשוב בכלל המקורות להבנת האישי וכתביו. בספר זה יש תשובות לשאלות רבות שכל קורא בספרי ק.צטניק וכל חוקר אמריקני 30. במסך שנות חייו בארץ ישראל ובמדינת ישראל נמנע הסופר, שראה את 30 כרעס כרונקה בלבד, ממסע קרוב עם הבריות וסירב אין ספור פעמים להתראיין או אפילו להלצהות כק.צטניק, מחבר הספרים על השאה. לקורא בספריו אין על כן מושג ברור מי הוא המחבר ומה היא התקשית החווייתית של התנסויותיו בימי מלחמת העולם השנייה ולפניה. בשנים האחרונות לחייו, לכית' לשוחח עמו ולשמע מפיו דבר דבור על אופניו - על מסכת חייו ויצירתו בשואה. מתוך קרבה מסוימת הנצרת בין חוקר וסופר נהלו השיחות בדרך כלל ברוב טובה וידידותית ובפתחות נצירה (לעתיים). את כל אלה בחרתי להביא בפני הקורא ולשתפו בחוויה אמיתית ואמיתית, כשבתמכמה עומדת אישית יוצרת משכמה ומעלה בספרותנו הדי-לשונית בידיים ובסברית, היונקת משורשי ספרותנו העברית העתיקה ומספרות ולשון יידיש לדרוריתיה.

תוכן הספר הוצג לראשונה ביום עיון שהוקדש לתיעוד בעל פה בכינוס של "האגודה הישראלית לתיעוד בעל פה" שהתקיים ב- 4.6.2002 במסגרת יום העיון שנערך על ידי המדור לתיעוד בעל פה, המכון ליהדות זמננו, האוניברסיטה העברית בירושלים. מידע על רכישת הספר ניתן לקבל במדור לתיעוד בעל פה.

2. חולמים בחולות, שמשון חלפי, הוצאת משרד הביטחון

ספר זה שערכה והוציאה לאור בתו של שמשון חלפי, המשוררת רחל חלפי, הנו הספר הראשון מבין שניים. הספר מכיל 32 ראיונות עם ראשוני תל אביב ובניה ומעלה רב-גונית אנושית שאפיינה את תל אביב ושכונותיה הראשונות. הספר מבוסס על כ-400 שיחות מתועדות שעשה מר חלפי, באינטנסיביות ראויה לציון, משנות ה-60 של המאה הקודמת, מתוך תודעה היסטורית חזקה ומתוך כוונה כנה לשמר את סיפורם האישי של המרואיינים ולארוג מתוכם את הסיפור ההיסטורי-קולקטיבי "של העיר ושל אנשיה". העתקי הראיונות המקוריים נתרמו לארכיון המדור לתיעוד בעל-פה שבמכון ליהדות זמננו באוניברסיטה העברית בירושלים, באדיבותה הרבה של הגב' רחל חלפי והעשירו את אוספיו.

3. עלום ונוכח בכל - סיפור חייו של שאול אביגור, אריה בועז, הוצאת משרד הביטחון

הספר מבקש לתת תמונה רחבה ככל האפשר על האיש ופועליו הרבים בתקופה שלפני קום המדינה ולאחריה. הספר מבוסס על כ-150 ראיונות עם חברים, בני משפחה, אנשי ממשל ואישי ציבור שהכירו את האיש ופועלו הרבגוני ומתוכם עולה הפרופיל שלו כ"משרת האומה" במלוא מובן המילה. הראיונות המקוריים (עליהם מבוסס הספר) נתרמו למדור לתיעוד בעל-פה על מר גרשון רבלין ז"ל ומר אריה בועז.

לוח מודעות

1. **המדור לתיעוד בעל פה של המכון ליהדות זמננו** סיים לאחרונה את המחזור השמיני של "קורס להכשרת עובדים בתיעוד בעל פה". השתתפו 31 תלמידים מכל רחבי הארץ, וביניהם חוקרים, עובדי ארכיונים של קיבוצים ומושבים וגמלאים. בלטה בהשתתפותה קבוצה של תלמידים מן העדה האתיופית, שנועדו לקחת חלק בפרויקט לתיעוד העלייה מאתיופיה דרך סודן. פרויקט זה הוא מפעל משותף של בהלצין מרכז ההיגוי של יהודי אתיופיה במערכת החינוך והמכון ליהדות זמננו של האוניברסיטה העברית.

2. **הגב' אסתר סיגל**, בוגרת אחד מקורסי הכשרה למתעדים, שעסקה ועוסקת גם כיום בתיעוד מרואיינים במספר מסגרות, התנדבה (יחד עם בעלה אלכסנדר המשמש כצלם וידאו) לעשות מספר ראיונות עבור בית ש"י עגנון בירושלים. המרואיינים - אנשים שהכירו את הסופר הדגול וספרו בראיונות על זיכרונותיהם ממפגשים עמו. על כך מגיעה לה הברכה והתודה.

3. **האגודה הישראלית לתיעוד בעל-פה** בשיתוף עם המדור לתיעוד בעל-פה מתעתדת לערוך את יום העיון השנתי בתאריך 1.4.2003 - אנא שריינו מועד זה.

4. **המעוניינים לפרסם במסגרת התיעודון** כתבה, ידיעה או מודעה בנושא התיעוד בעל-פה מתבקשים לשלוח את החומר למערכת התיעודון עד סוף מאי 2003.

5. **במהלך שנת 2002** נרשמו לאגודה הישראלית לתיעוד בעל-פה כ-80 איש. לתיעודון הבא אנו מתכוונים להוסיף מדריך של חברי האגודה ובו שם, מקום עבודה, כתובת, מספר טלפון ודואר אלקטרוני.

חבריהם של המדור לתיעוד בעל פה של המכון ליהדות זמננו של האוניברסיטה העברית, וכן חבריהם של המדור לתיעוד בעל פה של המכון ליהדות זמננו של האוניברסיטה העברית, יתקיימו הפגישות הבאות:

1. **יום העיון השנתי** - יום העיון השנתי של המכון ליהדות זמננו של האוניברסיטה העברית, יתקיים ביום זה.

2. **התנדבות** - התנדבות של חברים במסגרת התיעוד בעל פה.

3. **פרסום** - פרסום של כתבות ומדעות במסגרת התיעודון.

4. **מספר טלפון** - מספר טלפון של חברי האגודה.

5. **דואר אלקטרוני** - דואר אלקטרוני של חברי האגודה.

חבריהם של המדור לתיעוד בעל פה של המכון ליהדות זמננו של האוניברסיטה העברית, וכן חבריהם של המדור לתיעוד בעל פה של המכון ליהדות זמננו של האוניברסיטה העברית, יתקיימו הפגישות הבאות:

1. **יום העיון השנתי** - יום העיון השנתי של המכון ליהדות זמננו של האוניברסיטה העברית, יתקיים ביום זה.

2. **התנדבות** - התנדבות של חברים במסגרת התיעוד בעל פה.

3. **פרסום** - פרסום של כתבות ומדעות במסגרת התיעודון.

4. **מספר טלפון** - מספר טלפון של חברי האגודה.

5. **דואר אלקטרוני** - דואר אלקטרוני של חברי האגודה.

אנו מזמינים אתכם להצטרף לאגודה או לחדש את המינוי שלכם באמצעות תשלום דמי חבר בסך 50 ₪ לשנת 2003. המחאות יש לרשום לפקודת "אגודה ישראלית לתיעוד בעל פה" ולשלוח למדור לתיעוד בעל פה, המכון ליהדות זמננו, האוניברסיטה העברית, ירושלים 91905. יש להוסיף פרטים אישיים בכתב ברור (שם ושם משפחה, כתובת פרטית, כתובת בעבודה, טלפון ודואר אלקטרוני). (הפרטים יופיעו במדריך חברי האגודה).